

ДОТООД АУДИТЫН ТАЙЛАН

АУДИТЫН СЭДЭВ: СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ОРХОН
СУМЫН 2024 ОН, 2025 ОНЫ ЭХНИЙ ХАГАС ЖИЛИЙН
ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮН

АУДИТЫН КОД: ДА-2025/02/ҮА-ТТЗ

Сүхбаатар сум 2025 он	Санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын газар Цахим хуудас: selenge@sankhuuaudit.se.gov.mn Дотоод аудитор: Г.Дорждэрэм Холбоо барих утас: 7036-8811 Цахим хаяг: Dorjderem@sankhuuaudit.se.gov.mn
--------------------------	--

Энэхүү дотоод аудитын тайлантай холбоотой нэмэлт мэдээллийг дээрх хаягаар авна уу.

АУДИТЫН ЗОРИЛТ, ХАМАРСАН ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ, СТАНДАРТЫН ТАЛААРХ МЭДЭГДЭЛ

<p>Аудит хийх үндэслэл, бүрэн эрх:</p>	<p>Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйл, 14.2.10, Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2, 7 дугаар зүйлийн 7.4 дэх хэсэг, “Дүрэм батлах тухай” Монгол Улсын Засгийн газрын 2015 оны 483 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Дотоод аудитын дүрэм”, Дотоод аудитын хорооны 2025 оны 1 дүгээр тогтоолоор батлагдсан 2025 оны хяналт шалгалтын төлөвлөгөөний дагуу гүйцэтгэлээ.</p>
<p>Аудитын зорилт:</p>	<p>Орхонтуул сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн засаглал, эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын үйл явцуудын үр нөлөөтэй байдлыг үнэлж дүгнэх, тус байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөгөө өгөх замаар байгууллагын үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх зорилготой</p>
<p>Аудитын хамарсан хүрээ:</p>	<p>Орхонтуул сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2024 он, 2025 оны эхний хагас жилийн үйл ажиллагааны болон санхүүгийн баримт материалыг хамруулав.</p>
<p>Аудитын шалгуур, үзүүлэлт:</p>	<p>Аудитад асуудлын шинжилгээний асуултын дагуу нарийвчлан боловсруулсан аудитын арга зүй, хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой дараах хууль, эрх зүйн актын холбогдох заалтыг шалгуур үзүүлэлт болгон ашиглалаа. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль <ul style="list-style-type: none"> • Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль • Авлигын эсрэг хууль • Төсвийн тухай хууль • Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль • Хөдөлмөрийн тухай хууль • Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль • Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль • Татварын ерөнхий хууль • Засаг даргын нөөц хөрөнгийн зориулалт, зарцуулалтын нийтлэг журам • Орон нутгийн хөгжлийн сангийн үйл ажиллагааны журам • Хоршоо хөгжүүлэх сангаас хөнгөлөлттэй зээл олгох, сонгон шалгаруулах, эргэн төлүүлэх, хяналт тавих журам • УСННББОУС болон бусад стандартууд • Бусад хууль, эрх зүйн актууд • Байгууллагын Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг • Байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журам
<p>Аудитын арга зүй:</p>	<p>Дотоод аудитын мэргэжлийн практикийн Олон улсын стандарт, Засгийн газрын 2015 оны 483 дугаар тогтоолоор баталсан “Дотоод аудитын дүрэм”, Монгол улсын сангийн сайдын 2019 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн 268 дугаар тушаалаар батлагдсан “Улсын салбарын дотоод аудитын аргачлал”-ын дагуу аудитын зорилго, зорилт, асуудлын шинжилгээний асуултад хариулт өгөхөд шаардагдах бүх төрлийн нотлох баримтыг цуглуулж, баримтжуулан, тэдгээрийг нягтлан шалгах, дүн шинжилгээ хийх, харьцуулалт, түүвэрлэлт зэрэг судалгааны арга зүйг ашиглан аудитын дүнд суурилан дүгнэлт өгч, зөвлөмж боловсрууллаа.</p>

НЭГ. ТАНИЛЦУУЛГА

Сэлэнгэ аймгийн Засаг даргын дэргэдэх Санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын газрын 2025 оны нэгдсэн төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу аймгийн Засаг дарга бөгөөд Төсвийн Ерөнхийлөн Захирагчийн 2025 оны 6 дугаар сарын 23-ны өдрийн ДА-2025/03/ҮА-ТТЗ дугаар удирдамжийн хүрээнд Сэлэнгэ аймгийн Орхон сумын төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн үйл ажиллагаанд дотоод аудитыг хийж гүйцэтгэлээ.

Дотоод аудитыг Засгийн газрын 483 дугаар тогтоолоор баталсан “Дотоод аудитын дүрэм”-ийг тус тус үндэслэн санхүүгийн хяналт шалгалт, эрх зүйн нийцлийн чиглэлээр хийж хэрэгжүүлсэн ба 2024 он, 2025 оны эхний хагас жилийн үйл явцыг хамруулан, дахин тооцоолох, тулган шалгах хяналтын горимыг ашиглах, холбогдох ажилтнуудтай ярилцах, дотоод хяналтын орчныг судлах, үнэлэх, ажил гүйлгээг батлах, хянах, бүртгэх, тайлагнах процессын эрсдэлийг үнэлэх, мөрдвөл зохих хууль тогтоомжийн зүйл, хэсэг, заалтын хэрэгжилтийн байдлыг бодитоор илэрхийлж тогтоох, зорилгод хүрсэн түвшин, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, практикт нийцэж байгаа байдлыг шалгуур үзүүлэлтээр тодорхойлж ажиллав.

ХОЁР. АУДИТЫН ЗОРИЛГО, ЦАР ХҮРЭЭ

2.1 Аудитын зорилго:

Орхон сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн засаглал, эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын үйл явцуудын үр нөлөөтэй байдлыг үнэлж дүгнэх, тус байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөгөө өгөх замаар байгууллагын үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх зорилготой.

2.2 Аудитын хамрах хүрээ, хязгаарлалт

Орхон сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн удирдлага зохион байгуулалтын засаглал, эрсдэлийн удирдлага болон дотоод хяналтын үйл явцыг үнэлэх;

Аудитаар тус газрын 2024 он, 2025 оны эхний хагас жилийн санхүүгийн үйл ажиллагааг хамруулна. Үүнд:

- Байгууллагын засаглал, эрсдэлийн удирдлагын үйл явцыг үнэлэх;
- Төсвийн орлогын бүрдүүлэлт, санхүүжилт, хуваарилалт, үр дүн
- Улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээний үр дүн
- Орон нутгийн хөгжлийн сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт, үр дүн
- Хоршоог хөгжүүлэх сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт үр дүн
- Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилт
- Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн дотоод хяналтын үр нөлөө
- Өмнөх хяналт шалгалтаар илэрсэн зөрчил дутагдлын арилгах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн байдал

Дотоод аудитын хамрах хүрээний хязгаарлалт:

Дотоод аудит хийх хугацаатай давхцан Төрийн аудитын газраас “Орон нутгийн төсвийн 2024 оны хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт, үр дүн” сэдэвт аудитын үйл ажиллагаа хэрэгжүүлж байгаатай холбогдуулан тус ТТЗ-ийн 2024 оны хөрөнгө оруулалттай холбоотой баримт бичгүүдийг Төрийн аудитын газарт хүргүүлсэн байна.

Иймд ТТЗ-ын 2024 оны хөрөнгө оруулалтын баримтуудыг бүртгэл мэдээлэлтэй тулган баталгаажуулах ажиллагаа хийгдээгүй болно.

Аудитын явцад хязгаарлалт тогтоохгүй, шинж чанарын үүднээс цааш нь нарийвчилсан горим сорил хэрэгжүүлж болно.

2.3 Аудитын арга, аргачлал

Дотоод аудитын мэргэжлийн практикийн Олон улсын стандарт, Засгийн газрын 2015 оны 483 дугаар тогтоолоор баталсан “Дотоод аудитын дүрэм”, Монгол улсын сангийн сайдын 2019 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн 268 дугаар тушаалаар батлагдсан “Улсын салбарын дотоод аудитын аргачлал”-ын дагуу үйл ажиллагааны эрсдэлийг үнэлэн албан тушаалтнаас асуулга тодруулга авах, нотлох зүйлсийг нягтлах, тулган баталгаажуулах, дүн шинжилгээ хийх горимуудыг ашиглав.

2.4. Аудитад ашигласан шалгуур үзүүлэлтүүд:

Аудитын зорилттой холбоотой дараах хууль, журам, дүрэм, зааврыг аудитын шалгуур үзүүлэлт болгон ашиглав. Үүнд:

- Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль
- Авлигын эсрэг хууль
- Төсвийн тухай хууль
- Төрийн албаны тухай хууль
- Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Хөдөлмөрийн тухай хууль
- Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль
- Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль
- Татварын ерөнхий хууль
- Орон нутгийн хөгжлийн сангийн үйл ажиллагааны журам
- **Хоршоо хөгжүүлэх сангаас хөнгөлөлттэй зээл олгох, сонгон шалгаруулах, эргэн төлүүлэх, хяналт тавих журам**
- УСНББОУС болон бусад стандартууд
- Төрийн сангийн төлбөр тооцооны журам
- Бусад хууль, эрх зүйн актууд

2.5 Аудитын хугацаа, бүрэлдэхүүн

Дотоод аудитыг 2025 оны 06 дугаар сарын 23-ны өдрөөс 2025 оны 07 дугаар

сарын 04-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд Санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын газрын дарга СХШАУБ Т.Одсүрэн ахалж, дотоод аудитор Г.Дорждэрэм гүйцэтгэв.

ГУРАВ. БАЙГУУЛЛАГЫН САЙН ТУРШЛАГА, ЭРСДЛИЙН УДИРДЛАГА, ДОТООД ХЯНАЛТЫН ТОГТОЛЦОО

3.1 Байгууллагын сайн туршлага

Сумын удирдлагын баг болон төрийн албан хаагчид тогтвор суурьшилтай ажилласнаар төрийн бодлого, шийдвэрийг амжилттай хэрэгжүүлж, 2023 оны ажлын үр дүнгээрээ аймагтаа тэргүүлэн 2024 онд “Шилдэг сум” болж шалгарсан.

Түүнчлэн орон нутгийн санаачилгаар тус сумын нутаг дэвсгэрт байрлах эртний булшны судалгааг мэргэжлийн багтай хамтран хийж байгаа бөгөөд уг судалгаагаар Хүннү, Сяньби, дөрвөлжин гэх гурван үеийн булш нэг дор илэрсэн нь онцлогтой. Цаашид энэ өв соёлыг хамгаалан, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор аймгийн удирдлага болон Соёлын яаманд санал хүргүүлж, иргэн болон аж ахуйн нэгжийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна.

Мөн Орхон сум нь аймгийн төв болоод Улаанбаатар хоттой хатуу хучилттай замаар холбогдсон, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл, усалгаатай газар тариалан, мал аж ахуйг хослуулан хөгжүүлж байна.

Орхон сум нь нарийн, нарийвтар ноост хонины анхны үүлдэр бий болсон нутаг бөгөөд энэ үүлдэр өндөр ашиг шимтэй. Сумын иргэдийн төлөөлөгчдийн Хурлын 2025 оны 31 дүгээр тогтоолоор "Эко Орхон" төслийн хүрээнд сумын нутаг дэвсгэрт Сэлэнгэ, Герефорд үүлдрийн үхэр болон Орхон хонийг дагнан өсгөн үржүүлэх шийдвэр гарсан байна.

Сумын хэмжээнд 39 аж ахуй нэгж, 170 гаруй иргэн газар тариалангийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байна. Газар тариалангийн зориулалтаар ашиглагддаг нийт 27132 га эргэлтийн талбайг 100 хувь ашиглаж байна. Мөн тус суманд "Шийрийн төмс" нэрээр алдаршсан эрт болцын төмсийг амжилттай тариалж байна. 2008 онд "Монгол төмс" хөтөлбөрийн хүрээнд Солист, Гала зэрэг сортын үрийг нутагшуулах зорилгоор анх тариалалт хийж эхэлсэн. Сэлэнгэ аймгийн Орхон сумын Бэлэндалай багийн Шийрийн голын үржил шимт хөрсөнд тариалж ургуулсан тул уг нэршлийг авсан бөгөөд энэ нь кали, нүүрс усаар баялаг, тэжээллэг, экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүнд тооцогддог. Жил бүр 150 гаруй аж ахуйн нэгж, иргэн эрт болон дунд оройн болцтой сортын төмс тариалж, га тутмаас 150–300 центнер ургац хураан авч, 7–8 дугаар сарын хугацаанд 2 тэрбум төгрөгөөс дээш үнийн дүн бүхий борлуулалт хийж, 1,000 гаруй түр ажлын байр бий болгон ажиллаж байна.

3.2 Засаглалын талаар

Сэлэнгэ аймгийн Орхон сумын удирдлагын багт ИТХ-ын даргаар Д.Лхагвадорж, Засаг даргаар Г.Баасансүрэн нар 2024 оны орон нутгийн сонгуулийн

үр дүнгээр томилогдсон байна. Засаг даргын 2025-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилт 2024 онд 96,6 хувь, аймгийн Засаг даргатай хамтран ажиллах гэрээний биелэлт 2023 онд 96,4 хувь, 2024 онд 95,2 хувь, Хууль, тогтоомж, тогтоол шийдвэрийн хэрэгжилт 2023 онд 87,5 хувь, 2024 онд 95,2 хувь, аймгийн хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний биелэлт 2023 онд 87,4, 2024 онд 90 хувь, “Аялал жуулчлал-ногоон хөгжлийг дэмжих жил”-ийн ажлын төлөвлөгөөний хэрэгжилт 2024 онд 90,7 хувьтай хэрэгжүүлсэн байна.

Байгууллагын дотоод ёс зүй, үнэт зүйлсийг үнэлж, дэмждэг "Ёс зүйн дэд хороо"-г Тамгын газрын даргын 2024 оны А/05 тоот тушаалаар байгуулсан.

Засаглах удирдлага, гүйцэтгэх удирдлагын хооронд эрсдэл, хяналтын талаар мэдээлэл солилцдог.

Сумын Засаг дарга Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 59 дүгээр зүйлд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Монгол Улсын хууль тогтоомж, Засгийн газрын бодлого шийдвэр, аймаг, сумын Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, эдийн засаг нийгмийн зорилтын хэрэгжилтийг зохион байгуулж, гүйцэтгэлд нь хяналт тавин, иргэдэд төрийн үйлчилгээг ил тод, түргэн шуурхай, нээлттэй, тэгш хүртээмжтэй хүргэхэд гол ажлуудыг шийдвэрлэсэн байна.

Аймгийн Хяналт-шинжилгээ үнэлгээний хэлтсээс Засгийн газрын 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын хэрэгжилтийг ханган хагас бүтэн жилээр бүх шатны захиргааны байгууллага нь өөрийн хариуцсан асуудлын хүрээнд хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлсэн байдалд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийсэн байна.

3.3 Байгууллагын эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо

Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн (ТТЗ) засаглалын тогтолцооны салшгүй хэсэг болох эрсдэлийн удирдлагын чиглэлээр удирдлага болон ажилтан, албан хаагчид нь эрсдэлийг илрүүлэх, үнэлэх, удирдан зохицуулах талаар хангалттай мэдлэг, туршлагатай бус байна. Эрсдэлийн талаарх мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийж, шийдвэр гаргалтад ашиглах тогтолцоо бүрдээгүй, эрсдэлийг системтэйгээр бүртгэж, үнэлэх, түүнийг дагасан хариу арга хэмжээг төлөвлөж хэрэгжүүлэх үйл явц дутагдалтай байгаа нь байгууллагад эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо төлөвшөөгүйг харуулж байна.

Иймд эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог бүрдүүлэх, үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Үүнд:

- Байгууллагын үйл ажиллагаанд тулгарч болзошгүй эрсдэлийг чиглэл бүрээр (хүний нөөц, үйл ажиллагаа, стратеги, санхүү, нийгэм, засаглал, мэдээллийн технологи, зах зээл, байгаль орчин гэх мэт) нарийвчлан ангилж, бүртгэл хөтлөх;
- Эрсдэлийг эрсдэлийн түвшингээр нь (бага, дунд, их) ялган, хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжилтийг хянах, үнэлэх тогтолцоо бүрдүүлэх;
- Эрсдэлийн удирдлагын үйл ажиллагааг олон улсын жишигт нийцүүлэн төлөвшүүлэх зорилгоор ISO 31000 стандарт, MNS ISO 31010:2016 (эрсдэлийн үнэлгээний арга),

MNS ISO 31000:2020 (эрсдэлийн менежментийн удирдамж)-ийг шат дараатайгаар нэвтрүүлэн хэрэгжүүлэх.

3.4 Байгууллагын дотоод хяналтын тогтолцоо

Тус ТТЗ нь дотоод хяналтыг зохион байгуулах төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлж ажилласан байна. Энэ нь Засгийн газрын 2011 оны 311 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлагдсан "Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд дотоод хяналт шалгалтыг зохион байгуулах нийтлэг журам"-ыг 1.4 дэх заалттай нийцээгүй бөгөөд тус журмын дагуу гүйцэтгэх дотоод хяналтыг зохих удирдамж, төлөвлөгөөний дагуу дотоод хяналт шалгалтыг гүйцэтгэж, дүнг тайлагнах үйл явц хангалтгүй байна.

Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчид шууд харьяалагдах дотоод хяналт хариуцсан ажилтны орон тоог одоог батлуулаагүй гүйцэтгэх чиг үүрэг тодорхойгүй, дотоод хяналт шалгалт зохион байгуулах журмыг боловсруулж батлуулаагүйгээс дотоод хяналт сул байна.

Дотоод хяналтыг удирдамж, төлөвлөгөөг зөвхөн харьяа нэгжүүд өөрсдийн чиг үүргийн дагуу хийж байгаа нь нэгдсэн удирдлагын тогтолцоо бүрдээгүйг илэрхийлж байна.

ДӨРӨВ. АУДИТЫН ҮР ДҮН

<u>Илэрсэн асуудал 1</u>	Төсвийн орлогын бүрдүүлэлтийг 2025 оны эхний хагас жилийн байдлаар татварын орлого 9.2 хувь буюу 43,122.4 мянган төгрөгөөр тасарсан байна.
<u>Асуудлын ангилал</u>	Нөлөө их
<p>Бодит байдал: Төсвийн орлогын төлөвлөгөөг нэр төрлөөр нь биелэлтийг тулган шалгахад нийт 469,392.6 мян.төг-ийн орлого төлөвлөгдсөнөөс 426,270.2 мян.төгрөгийн гүйцэтгэлтэй, 43,122.4 мян.төг-р тасарч, биелэлт 90.8%-тай байна. Тасарсан орлогыг харуулбал:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Үйл ажиллагааны орлого 68,118.0 мян.төг-өөс 33,377.0 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (34,741.0) мян.төг-р тасарч, биелэлт 49.0%. • Хувь хүний орлогын албан татварын буцаан олголт (40,600.0) мян.төг төлөвлөснөөс (39,611.4) мян.төг гүйцэтгэлтэй, 988.6 мян.төг-ийн зөрүүтэй, биелэлт 97.6%. • Хөрөнгийн албан татвар 75,612.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 41,388.2 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (34,223.8) мян.төг-р тасарч, биелэлт 54.7%. • Малд ногдуулах албан татвар 71,280.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 32,240.0 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (39,040.0) мян.төг-ийн зөрүүтэй, биелэлт 45.2%. • Бусад нийтлэг төлбөр, хураамж 34,560.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 9,330.8 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (25,229.2) мян.төг-ийн тасалдалтай, биелэлт 27.0%. • Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамж 24,870.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 1,335.0 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (23,535.0) мян.төг, биелэлт 5.4%. 	

- Газрын төлбөр 109,812.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 99,256.9 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (10,555.1) мян.төг, биелэлт 90.4%.
- Дуудлага худалдаа 9,780.0 мян.төг төлөвлөгдсөн боловч гүйцэтгэл 0, зөрүү (9,780.0) мян.төг, биелэлт 0%.
- Ан амьтны нөөц ашигласны төлбөр 235.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 38.0 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (197.0) мян.төг, биелэлт 16.2%.
- Бусад орлого 30,000.0 мян.төг төлөвлөгдсөнөөс 1,601.2 мян.төг гүйцэтгэлтэй, (28,398.8) мян.төг, биелэлт 5.3% төгрөгөөр тус тус тасарсан байна.

Энэ нь орлогын төлөвлөлт хангалтгүй, татвар хураамжийн зохион байгуулалт, хяналт сул байгааг илтгэж байна. Улмаар орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, үйлчилгээний тасралтгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх, нийгэм, эдийн засгийн хөтөлбөрүүдийн санхүүжилт хойшлох, хэрэгжилт саатах эрсдэлтэй нөхцөл байдал үүссэн байна. Тиймээс орлогын төлөвлөлт, биелэлтийн хяналтыг сайжруулж, татвар, төлбөрийн орлогын гүйцэтгэлийг нэмэгдүүлэх бодит арга хэмжээ авах шаардлагатай байна.

Байх ёстой шаардлага /шалгуур/: Төсвийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 41.2.1-т “Хуулийн дагуу улс, орон нутгийн төсөвт оруулах болон тухайн төсвийн байгууллагын өөрийн үйл ажиллагааны орлогыг бүрэн төвлөрүүлэх”

Асуудлын үндсэн шалтгаан: Төсвийн орлогын төлөвлөгөө тасрахад голлон нөлөөлсөн шалтгаан нь тус сумын татварын байцаагч хүүхэд асрах чөлөөтэй байгаа гэх үндэслэлээр орлогын төлөвлөгөөнүүд тасарсан. Дотоод хяналт сул

Байгууллагад үзүүлэх нөлөө /үр дагавар/:

Төсвийн орлого бүрэн төвлөрөөгүйгээс шалтгаалан төлөвлөгдсөн зардлуудын санхүүжилтийн эх үүсвэр тасрах.

Төрөөс иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээний чанар хүртээмж буурах

Хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхгүй байх

Шийдвэр:

Төсвийн орлогын бүрдүүлэлтийг ангилал тус бүрээр төлөвлөгөөний дагуу бүрэн төвлөрүүлэх, ТЕЗ-д төсвийн орлогыг бүрдүүлэхтэй холбоотой татварын байцаагчийг орон нутагт томилон ажиллуулахад мэргэжлийн байгууллагатай нь хамтран дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр үр дүнтэй ажил зохион байгуулж ажиллах зөвлөмж хүргүүлэх.

<u>Илэрсэн асуудал 2</u>	Аймгийн хөрөнгө оруулалтаар санхүүжүүлэх эрх шилжсэн 299,780.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 4 төсөл, арга хэмжээ, сумын хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх 39,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 1 төсөл арга хэмжээ, сумын ОНХС-ын хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх 20,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 1 төсөл арга хэмжээний худалдан авах ажиллагааг 5-р сарын 31-ны дотор бүрэн дуусаагүй байна.
<u>Асуудлын ангилал</u>	Нөлөө их
<p>Бодит байдал: 2025 оны эхний хагас жилд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн төсөл арга хэмжээг Хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээний бэлтгэн нийлүүлэгчийн сонгон шалгаруулалтыг ТБОНӨХБАҮХАТ хуулийн дагуу tender.gov.mn цахим системд зарласан боловч 358,780.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий 6 нэр төрлийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнд оролцогч байхгүйгээс хуулийн хугацаанд хэрэгжээгүй байна. Үүнд:</p> <p>Аймгийн хөрөнгө оруулалт:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 40,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Цэвэрлэх байгууламжийн зураг төсвийн ажил • 104,780.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Орхон сумын ЗДТГ-т тоног төхөөрөмж нийлүүлэх ажил • 60,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Зам засвар, тэмдэг тэмдэглэгээ, замын 	

<p>гэрэлтүүлгийн ажил</p> <ul style="list-style-type: none"> 95,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах ажил Сумын хөрөнгө оруулалт: 39,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Зураг төслийн зардлын ажил <p>Сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалт:</p> <ul style="list-style-type: none"> 20,000.0 мянган төгрөгийн төсөвт өртөгтэй Ашиг шим өндөр малын үүлдэр, фермертэй танилцах сургалтад хамруулах ажил <p>Энэ нь худалдан авах ажиллагааны төлөвлөлт, хэрэгжилтэд хүндрэл үүсч байгааг харуулж байна. Тендерийн үр дүнгүй байдал нь хөрөнгө санхүүгийн эх үүсвэр хугацаандаа зарцуулагдахгүй, зарим ажлын хэрэгжилт удаашрах, хөтөлбөр төлөвлөгөө гүйцэд хэрэгжихгүй байх сөрөг үр дагавартай байна. Иймд тендерт оролцогчийг нэмэгдүүлэх, зах зээлд сурталчилгаа хийх, тендерийн нөхцөл шаардлагыг бодитой, уян хатан болгох чиглэлд анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.</p> <p>Байх ёстой шаардлага /шалгуур/: Төсвийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.4-д "Төсвийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээг худалдан авах ажиллагаа хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулагдаагүй бол төсвөөс санхүүжилт гаргахыг хориглоно.", Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйл 13.1.1-т "Батлагдсан төсөл, арга хэмжээний худалдан авах ажиллагааг жил бүрийн 05 дугаар сарын 31-ний өдрийн дотор бүрэн дуусгах", 13.1.3-д "хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний худалдан авах ажиллагааны үр дүнд бий болсон хэмнэлтийг зарцуулахгүй байх", 13.1.4-д "төсөл, арга хэмжээ төлөвлөсөн хугацаанд бүрэн хэрэгжих боломжгүй нөхцөл үүссэн тохиолдолд гэрээ байгуулах шийдвэр гаргахгүй байх"</p> <p>Асуудлын үндсэн шалтгаан: Худалдан авах ажиллагааны төлөвлөлт хангалтгүй, зохион байгуулалтын уялдаа холбоо сул</p> <p>Байгууллагад үзүүлэх нөлөө /үр дагавар/: Тухайн төсөл, арга хэмжээний үр ашиг буурах, санхүүжилт тодорхойгүй нөхцөл үүссэн</p> <p>Шийдвэр: 2026 онд ОНХС-ийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх хөрөнгө оруулалт, хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээг хуульд заасан хугацаанд бүрэн дуусгах албан шаардлага хүргүүлэхээр шийдвэрлэв.</p>
--

<u>Илэрсэн асуудал 3</u>	Сумын ОНХС-ын хөрөнгө оруулалтаар 2025 онд шинээр хэрэгжүүлэхээр 452,887.7 мянган төгрөгийн 2 төсөл арга хэмжээний зураг төсөв, тооцоо судалгааг урьдчилан хийлгүйгээр баталсан байна.
<u>Асуудлын ангилал</u>	Нөлөө их
<u>Бодит байдал:</u>	<p>2025 онд шинээр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн нийт 452,887.7 мянган төгрөгийн хоёр төсөл, арга хэмжээг зураг төсөв, тооцоо, судалгааг урьдчилан хийлгүйгээр тухайн үеийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар баталсан байна. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> "Дулааны шугамын өргөтгөл" төсөлд 320,372.1 мянган төгрөг, "Цамхагт гэрэл /10 хэсэгт/" төсөлд 132,515.6 мянган төгрөг тус тус төсөвлөсөн байна. <p>Зураг төсөвгүй баталсан нь хөрөнгө оруулалтын үндэслэл, хэрэгцээ шаардлага, техникийн тооцоолол бүрэн хийгдээгүй, цаашид төсвийн үр ашиг, гүйцэтгэлд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй. Эдгээр төслийн нийт гэрээний дүн 433,988.7 мянган төгрөг бөгөөд зураг төсвийн баримт бичиггүй батлагдсан нь хөрөнгө оруулалтын үр өгөөж, гүйцэтгэлийн чанарт сөргөөр нөлөөлөх нөхцөл бүрдүүлээд зогсохгүй, холбогдох хууль тогтоомжийн заалтыг зөрчиж байна.</p> <p>Байх ёстой шаардлага /шалгуур/: Төсвийн тухай хуулийн 29.4-т "Хөрөнгө оруулалтын төсөвт техник, эдийн засгийн үндэслэл хийгдсэн, зураг төсвөө батлуулсан, хуульд заасан бусад зөвшөөрөл олгогдсон төсөл, арга хэмжээг тусгана", Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3-т "Улсын болон орон нутгийн төсөв, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний төлөвлөгөөний жагсаалтад дараах зүйлсийг тусгахыг хориглоно: 13.3.3: "Техник, эдийн засгийн</p>

үндэслэл хийгдээгүй, зураг төсөв нь батлагдаагүй, газрын зөвшөөрөл олгогдоогүй хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээ”

Асуудлын үндсэн шалтгаан:

Төсөл, арга хэмжээний зураг, төсвийг төсөв батлагдсаны дараа хийлгэснээс худалдан авах ажиллагаа оройтсон

Байгууллагад үзүүлэх нөлөө /үр дагавар/: Энэ нь төсвийн хөрөнгийг үр ашиггүй зарцуулах, гүйцэтгэлийн чанарт сөргөөр нөлөөлөх, хяналт, шалгалтын явцад зөрчил гарах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

Шийдвэр: 2026 онд шинээр хэрэгжүүлэх барилга байгууламж, их засварын төсөл, арга хэмжээний зураг, төсөв, үнийн судалгааг урьдчилан хийж төсөвт тусгуулсан байх **албан шаардлага** хүргүүлэхээр шийдвэрлэв

НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ

Төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн дэргэдэх Санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын газраас Орхон сумын төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн үйл ажиллагаанд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу дотоод аудитыг хийж гүйцэтгэхэд илэрсэн алдаа зөрчлийг үндэслэн **“Сайжруулах шаардлагатай”** гэсэн дүгнэлтийг өгч байна.

Байгууллага өөрийн зорилгодоо хүрэхийн тулд ажил хэргээ арвич хямгач, үр дүнтэй эрхлэн явуулахад сайн зохион байгуулагдсан хяналтын тогтолцоо хэрэгтэй гэдгийг удирдлага ойлгон түүнийг хэрэглэх механизмаа бүрдүүлэх, шийдвэр гаргалтад түүний үр нөлөөг ашиглаж чаддаг байх нь чухал.

Дүгнэлтийн төрөл	Дүгнэлтийн тайлбар
Сайжруулах шаардлагатай	Засаглал эрсдэлийн удирдлага болон дотоод хяналтын үйл явцын төлөвшил нь “давтамжтай буюу 2-р түвшин”-д байна гэж үзсэн. Аудитаар илэрсэн асуудлуудын 100.0 хувь нь “нөлөө ихтэй” гэж үзсэн.

ТАЙЛАН БЭЛТГЭСЭН:
ДОТООД АУДИТОР

ТАЙЛАН ХЯНАСАН:
ДАРГА, СХШУАБ

ТАНИЛЦСАН:
ОРХОН СУМЫН ЗАСАГ ДАРГА

ЕРӨНХИЙ НЯГТЛАН БОДОГЧ

Г.ДОРЖДЭРЭМ

Т.ОДСҮРЭН

Г.БААСАНСҮРЭН

Д.МӨНХТУЯА